

دانشگاه
فقهی

آیین‌های ایرانی و اسلامی

ایمان سلیمانی - سید احمد عسکری

سربیناسه: سلیمانی، ایمان، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور: دانشی‌های ایران: آیین‌های ایرانی و اسلامی ایمان سلیمانی، احمد عسکری.
موضوعات نشر: تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی
و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۸.
موضوعات ظاهری: ۹۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۳۳۰-۳-۱
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: ایران - آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع: ایران - آداب و رسوم دینی
تسلسله افزوده: عسکری، احمد، ۱۳۶۳-
تسلسله افزوده: ایران. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ ۸۵۲ س: DSR۶۳
رده‌بندی دیوپی: ۹۵۵.۰۰۴۴
شماره کتابشناسی ملی: ۱۸۴۸۸۵۹

دانشتنی‌های ایران

(آیین‌های ایرانی و اسلامی)

پدیدآورندگان: ایمان سلیمانی- سید احمد عسکری

ناظر علمی: فضل‌الله ایرجی

ناشر: دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه‌ریزی اجتماعی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

با همکاری اداره کل آموزش‌های شهروندی شهرداری تهران

ویراستار ادبی: طاهره کریمی

مدیر هنری: حسین براتی

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۹

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۳۳۰-۳-۱

چاپ: مرکز چاپ و نشر شهر

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۸	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۵	بخش نخست: آیین‌های ایران باستان
۱۶	فصل نخست: نوروز باستانی
۱۶	گفتار نخست: عید نوروز
۱۷	واژه نوروز
۱۷	واژه نوروز در الفبای لاتین
۱۷	نوروز در اشعار فارسی
۱۹	جغرافیای نوروز
۱۹	نوروز در ایران
۱۹	نوروز در روایات اسلامی
۲۱	گفتار دوم: خاستگاه و پیشینه
۲۱	خاستگاه اسطوره‌ای
۲۴	خاستگاه تاریخی
۳۰	گفتار سوم: آیین‌های نوروز
۳۰	آیین‌های پیش از نوروز
۳۰	چهارشنبه سوری
۳۴	پنجه (خمسه مسترقه)

۳۵	پنجشنبه آخر سال (روز مردگان).....
۳۶	خانه‌تکانی.....
۳۷	آیین‌های پس از نوروز.....
۳۷	هفت سین.....
۳۹	عید دیدنی.....
۴۰	عیدی.....
۴۱	پوشیدن لباس نو.....
۴۲	سیزده به‌در.....
۴۵	بخش دوم: جشن‌های باستانی.....
۴۶	گفتار نخست: گاهان‌بار.....
۴۸	سفره گاهان‌بار.....
۴۹	گفتار دوم: سده.....
۵۰	واژه سده.....
۵۰	پیدایش آیین سده.....
۵۱	برگزاری جشن سده.....
۵۲	گفتار سوم: فروردینگان.....
۵۶	گفتار چهارم: مهرگان.....
۵۹	گفتار پنجم: تیرگان.....
۵۹	جشن آب پاشان.....
۶۱	جشن کوزه اندازی (فال کوزه).....
۶۱	دستبند تیر و باد.....
۶۱	گفتار ششم: اسفندگان.....

۶۳	گفتار هفتم: یلدا (شب چله).....
۶۶	گفتار هشتم: آیین مهر و ورزش باستانی.....
۶۶	مهر و میتراثیسم.....
۶۸	ورزش باستانی.....
۷۱	بخش سوم: آیین های اسلامی.....
۷۲	گفتار نخست: عیدهای اسلامی.....
۷۲	عید فطر.....
۷۵	عید قربان.....
۷۶	عید غدیر.....
۷۷	گفتار دوم: جشن های اسلامی.....
۷۷	رمضان.....
۸۰	مبعث.....
۸۳	نیمه شعبان.....
۸۵	گفتار سوم: سوگواری و عزاداری اسلامی.....
۸۵	محرم و صفر.....
۹۱	گفتار چهارم: زیارت های اسلامی.....
۹۱	زیارت حج.....
۹۳	نتیجه گیری.....
۹۵	منابع.....

پیشگفتار

اگر مردمی را که در یک قلمرو سیاسی مشخص زندگی می‌کنند یک ملت به حساب آوریم، هویت ملی عبارت از احساس تعلق و تعهد اعضای آن جامعه به نمادهای فرهنگی و ملی شامل هنجارها، آیینها، زبان، دین، ادبیات و تاریخ است که موجب تمایز آن از دیگر جوامع و در عین حال موجد انسجام و همبستگی اجتماع بزرگ ملی می‌گردد. در دنیای معاصر کشور یا دولت - ملت مهمترین واحد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می‌باشد و مهمترین وجه هویت جمعی افراد نیز به واسطه همین واحد و در داخل آن شکل می‌گیرد. هویت ملی همچون مفهوم فرهنگ، جامعه و ملت دارای خصلتی زمانی و فرانسلی است. یعنی تداوم زمانی و نسلی دارد. از یک سو ریشه در گذشته مشترک و از سوی دیگر رو به آینده مشترک دارد. آن بخش که مربوط به گذشته مشترک است، میراث مادی و معنوی است که از نسل‌های پیشین به جا مانده است. اسطوره‌ها، شخصیت‌ها و حوادث تاریخی در زمره میراث معنوی محسوب می‌شوند که خاطرات جمعی و عشق و نفرت‌های مشترک یک ملت را به وجود آورده و سبب استمرار و تداوم هویت ملی می‌گردد. سرزمین مشترک و جغرافیا نیز میراث تاریخی مشترک است که تاثیر هویت بخش عمیقی دارد. آینده مشترک نیز عبارت از سرنوشت مشترکی است که یک ملت انتظار آن را می‌کشد و موجب استمرار هویت ملی آنان می‌گردد.

در همین راستا، میزان اولویت و ارجحیت هویت ملی برای هر فرد تابعی از کم و کیف

و درجه ای از تعلق و وابستگی است که وی به کشور و میهن خود دارد. بدین معنا که هر قدر عضویت فرد در واحد ملی خود ریشه دارتر و عمیق تر باشد و با تعهد و تعلق بیشتری همراه گردد، هویت ملی او در مقایسه با سایر اجتماعیاتی که در آن عضویت دارد، اعم از گروهها و اجتماعات فروملی و یا فراملی، از عمق، برجستگی و اهمیت بیشتری برخوردار خواهد بود. در حقیقت، رابطه میان افراد و جامعه رابطه ای دو سویه می باشد؛ از یک سو افراد با اخذ عناصر فرهنگی افتخار و هویت کسب کرده و در مسیر تعالی فردی قدم برمی دارند و از سوی دیگر خود با غنی تر ساختن فرهنگ و جامعه و افزودن بر ثروتهای مادی و معنوی آن، مسیر تکامل و تعالی جمعی جامعه را فراهم می سازند.

عامل کلیدی توضیح دهنده این ارتباط دوسویه، معرفت و شناخت است. هر قدر اعضای جامعه شناخت بیشتری نسبت به عناصر فرهنگی، ارزشها، آداب و رسوم، آیینها، ظرفیتهای و ... جامعه خود داشته باشند، هم خودشان در طی مسیر تعالی موفق تر خواهند بود و هم احساس دلبستگی و تعلق بیشتری به جامعه و سرنوشت آن داشته و منشأ خدمات بیشتری برای آن خواهند شد. همچنین شناخت بهتر و بیشتر جامعه، ابزارهای مؤثری را در اختیار مسئولان و افراد قرار می دهد تا تصمیمات متناسب با جامعه گرفته شود و کارایی اقدامات و تصمیم هایشان نیز بالا رود.

در مورد ایران هم این سخنان صادق است. جامعه ایرانی جامعه ای بسیار کهن است و آثار باستانی فراوانی را از تمدن های گذشته به یادگار دارد؛ عناصر فرهنگی پایدار و کهنی در این سرزمین وجود دارد که تجلیات و مظاهر تمدن عظیم اسلامی - ایرانی است. این عناصر سینه به سینه و نسل به نسل منتقل شده و هنوز هم در جامعه ایرانی و ادبیات بسیار غنی آن رایج است. همچنین موقعیت خاص جغرافیایی، ظرفیت ها و منابع مادی و انسانی و ... همگی حوزه هایی هستند که مطالعه عمیقی را می طلبند و جامعه ی ایرانی برای ایفای نقش در جهان امروز و حرکت در مسیر توسعه و تعالی باید شناخت همه جانبه ای در این زمینه ها کسب کند.

در همین راستا، قشر دانشجو به عنوان قشر تحصیل کرده و اثر گذار و مدیر آینده، مسئولیتی مضاعف در این خصوص دارد و باید شناخت بیشتر، عمیق تر و وسیع تری درباره خصوصیات و سرمایه های فرهنگی و تمدنی کشور خود داشته باشد.

به منظور ارتقای سطح آگاهی دانشجویان در خصوص کشورشان، کارهای متعددی در سطوح مختلف می‌توان انجام داد و مسئولین بخش‌های مختلف دانشگاه به تناسب جایگاه خود وظایف متفاوتی بر عهده دارند. با این حال اقداماتی هم در سطح عمومی دانشگاه‌ها و برای کلیه دانشجویان باید انجام شود که علاوه بر آگاهی‌افزایی، به ایجاد دغدغه، علاقه و احساس نیاز به این مسأله در دانشجویان بینجامد. بطوری که پس از آن دانشجو خود قدم‌های بعدی را بردارد.

معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در زمینه هویت بخشی به دانشجویان و ارتقاء آگاهی این قشر در رابطه با فرهنگ و تمدن ایران اسلامی برنامه‌ها و اقدامات متعددی صورت داده است. یکی از اقدامات مؤثر برای نیل به این هدف این بوده است که برخی دانشتنی‌های اساسی در حوزه‌های مختلف ایران شناسی به صورت کتاب چاپ و در اختیار دانشجویان قرار گیرد.

خصوصیاتی که این کتاب‌ها دارند، عبارتند از:

الف- موضوعات مختلف را در بر می‌گیرند. تنوع و گستردگی این موضوعات به میزانی است که جنبه‌های مختلف فرهنگی، تمدنی و هویتی جامعه ایران در گذشته و حال را پوشش می‌دهد.

ب- در هر موضوع اطلاعات اساسی و مهم را دارند و این اطلاعات به شیوه‌ای ارائه شده‌اند که پاسخ‌گوی چالش‌های هویتی قشر دانشجو است.

ج- مسیر کسب اطلاعات و آگاهی‌های بیشتر را به دانشجویان نشان می‌دهند.

د- اهدافی که در سایه اطلاعات می‌توان به آنها دست یافت، نشان می‌دهند و موجب انگیزه می‌باشند.

ه- اطلاعات و آگاهی‌هایی را در خود دارند که باعث ایجاد و تقویت احساس هویت ایرانی و افتخار نسبت به ایران می‌شوند.

و- ظرفیت‌های کشور را نشان می‌دهند.

ز- با زبان و قلمی شیوا و مناسب قشر دانشجو بیان شده‌اند.

ح- مستند به منابع معتبر بوده و همچنین منابع و راههای کسب اطلاعات بیشتر را در خود دارند.

انتشار این مجموعه کتاب ها در حوزه ایران شناسی و معرفی جنبه های مختلف فرهنگی و تمدنی ایران به دانشجویان با توجه به یکسری ضرورتها و الزامات صورت گرفته است که اهمیت این اقدام را تبیین می کنند. در همین راستا، ضرورت های تدوین و انتشار این مجموعه را می توان به شرح ذیل عنوان نمود:

۱- تحکیم هویت ملی دانشجویان، ایجاد حس مسئولیت و تعهد نسبت به کشورشان، تشخیص راه های درست خدمت به میهن و وظایف شان نسبت به آن و آگاهی نسبت به برخی اطلاعات و دانش های اساسی در مورد ایران.

۲- انقلابی که در عرصه ارتباطات، چه از نظر فناوری و چه از نظر محتوایی، اتفاق افتاده است و هر روز در حال گسترش است، قادر است هویت ملی کشورها را با بحران و چالش های جدی مواجه سازد. گسترش ارتباطات و پدیده جهانی شدن که احتمال از هم پاشیدن مرزهای فرهنگی و جذب و ادغام فرهنگ های ضعیف در درون فرهنگ های مسلط را در پی دارد، ضرورت آگاهی بخشی و تعمیق آگاهی نسبت به هویت ملی را دو چندان نموده است.

۳- یکی دیگر از دلایل ضرورت مساله، تنوع و تکثر فرهنگی ایران و وجود خرده فرهنگ های متنوع در داخل کشور است. تبلور و تجلی این تنوع و تکثر در نظام دانشگاهی کشور می تواند خاستگاه بسیاری از فرصت ها و یا تهدیدات باشد. مسلماً یکی از طرق تبدیل تهدید به فرصت در این زمینه تقویت و تحکیم هویت ملی در دانشجویان از طریق آگاهی بخشی به ایشان نسبت به ابعاد و وجوه مختلف هویت ملی ایرانی می باشد.

۴- یکی دیگر از دلایل اهمیت شناخت و معرفی هویت ملی را باید در جایگاه این مقوله در فرایند توسعه ملی جستجو کرد. هویت ملی در فرایند توسعه اهمیت و جایگاه اساسی دارد. اکنون که جامعه ایران در حال تجربه فرایند توسعه است و مراحل انتقالی اش را طی می کند، بیش از هر زمانی در معرض چالش ها و بحران های مختلف از جمله بحران هویت قرار دارد. عبور سالم و بدون دغدغه از این مرحله نیازمند آماده سازی و آگاهی بخشی به نیروهای فکری و دانشگاهی جامعه نسبت به اهمیت تحکیم هویت ملی می باشد.

با توجه به ضرورت های فوق، مجموعه دانستنی های ایران جهت تأمین اهداف ذیل

تهیه شده است:

۱- تولید مجموعه ای در حوزه ی ایران شناسی که ابعاد مختلف دانستی های ایران را در موضوعات مختلف معرفی و تبیین نماید.

۲- آگاهی بخشی و تعمیق آگاهی قشر دانشجو جهت کسب شناخت گسترده تر و عمیق تر پیرامون تمدن ایرانی- اسلامی در راستای تحکیم و تقویت هویت ملی دانشجویان.

۳- این مجموعه می تواند علاوه بر مخاطبان داخلی جهت ارتقای آگاهی و نیز تحکیم علاقه و علاقه دانشجویان خارج از کشور نسبت به سرزمین و کشورشان مورد بهره برداری قرار بگیرد.

در انتها شایسته است به حکم کرامت تقدیر و تشکر، از تمامی عزیزان و گرانمایگانی که در مراحل مختلف تألیف و تدوین، اجرا، ارزیابی، چاپ و انتشار این مجموعه معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری را یاری داده اند و بویژه از کارشناسان دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه ریزی اجتماعی تقدیر و تشکر را ابراز و اظهار نمایم.

علی آدمی

مدیر کل دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه ریزی اجتماعی